

Mere obezbeđenja prisustva maloletnika u krivičnom postupku

Apstrakt

Autori u radu ukazuju da primena mera za obezbeđenje prisustva maloletnika u krivičnom postupku mora da bude: a) zakonita, b) u jasno određene svrhe, c) neophodna i d) da navedene mere obezbeđenja moraju da budu srazmerne. To se posebno odnosi na meru pritvora prema maloletniku. Autori insistiraju na izuzetnosti ove mere u zakonodavnom okviru u Republici Srbiji ali i činjenici da ona nije obezbeđena u njenoj primeni, pa mere privremenog smeštaja maloletnika koje imaju primat na nivou zakona u praksi predstavljaju „izuzetak“, a pritvor pravilo.

U kakvom god obliku da se ove mere primenjuju, treba ih u najvećoj mogućoj meri izbegavati, odnosno koristiti samo kao krajnje mere i mere koje se koriste u najkraćem mogućem trajanju. Takođe, uvek treba imati u vidu da se maloletnici na osnovu zakona mogu lišiti slobode ali da im prilikom ograničenja i lišenja slobode moraju biti garantovana sva prava.

Ključne reči: maloletnici, lišenje slobode, pritvor, alternative pritvoru

1 Dr Ivana Stevanović, viši naučni saradnik i direktorka Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.

2 Nenad Vujić, direktor Pravosudne akademije.

1. Uvodne napomene

Pravo na ličnu slobodu predstavlja jedno od najznačajnijih prava iz kataloga osnovnih sloboda i prava čoveka i građanina, sadržano je u najvažnijim aktima međunarodnog pravnog karaktera i ustavima i zakonima država kojim se ovo pravo garantuje. „Lišenje slobode“ predstavlja jedan od osnovnih oblika ograničenja prava na ličnu slobodu. Pod lišenjem slobode smatra se svako prinudno ograničenje prava slobodnog kretanja određenog lica, uz istovremenu obavezu boravka na određenom mestu, a u cilju pravilnog i nesmetanog vođenja i okončanja krivičnog postupka, koja je na određeni način i sankcionisana.

U članu 20 Ustava Republike Srbije predviđena je mogućnost da se ljudske slobode i prava mogu ograničiti u obimu i svrsi, koje Ustav dopušta, bez zadiranja u suštinu zajemčenih prava.³ Lice lišeno slobode ima da odmah, na jeziku koji razume, bude obavješteno o razlozima lišenja slobode, o optužbi, koja mu se stavlja na teret, kao i o njegovim pravima, kao i o pravu da, bez odlaganja, o svom lišenju slobode obavesti lice po svom izboru (čl. 27 st. 2 Ustava). Lice lišeno slobode ima pravo i da se o zakonitosti lišenja slobode odluči na osnovu žalbe sudu, koju može podneti (čl. 27 st. 3 Ustava). Ustav proklamuje i obavezu čovečnog postupanja s licem lišenom slobode, uz zabranu primene nasilja i iznuđivanja iskaza (čl. 28 Ustava). Lice, lišeno slobode bez odluke suda, mora se, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 48 sati, predati sudu, ili pustiti na slobodu (čl. 29 Ustava).

Imajući u vidu samu prirodu krivičnopravne zaštite društvenih vrednosti iz iste, u određenim zakonom predviđenim situacijama, proizlazi i potreba ograničavanja prava na ličnu slobodu. U izuzetnim situacijama prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, na nivo nacionalnog zakonodavstva, predviđaju se i određene „mere“, u cilju obezbeđenja prisustva osumnjičenog maloletnika u krivičnom postupku, poput: zadržavanja, dovođenja, pritvora prema maloletnicima, privremenog smeštaja maloletnika. Navedene mere obezbeđenja prisustva predstavljaju lišenje slobode maloletnika, izuzetnog su karaktera i njihovo određenje i primena zahtevaju poštovanje određenih standarda. Imajući navedeno u vidu osnovni cilj ovog rada je da ukaže da primena ovih mera mora da bude: a) zakonita, b) u jasno određene svrhe, c) neophodna i d) da navedene mere obezbeđenja moraju da budu srazmerne. Na izrečenom posebno insistira u svojim odlukama i Evropski sud za ljudska prava kada se radi o primeni i najrestriktivnije među njima, kao što je mera pritvora prema maloletnicima. U ovom radu, ukazaćemo šta predstavljaju predviđeni standardi proklamovani na nivou odabranih međunarodnih dokumenata, kako su oni inkorporirani u nacionalni normativni okvir, odnosno kako se primenjuju u praksi u Srbiji.

2. Maloletna lica lišena slobode u sistemu maloletničkog pravosuđa

Maloletnim licima lišenih slobode u sistemu maloletničkog pravosuđa garantuje se ostvarivanje svih prava deteta osim prava na slobodu (Banić, M., 2016: str. 138). Ostvarivanje ovih prava podrazumeva poštovanje svih prava deteta garantovanih međunarodnim dokumentima i nacionalnim zakonodavstvom, a posebno Konvencijom o pravima deteta⁴, Stan-

3 Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006.

4 Konvencija o pravima deteta, „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br. 15/90.

dardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila),⁵ Pravilima Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode (Havana pravila),⁶ Opštim Komentarom broj 10 - Prava dece u maloletničkom pravosuđu Komiteta za prava deteta,⁷ Ustavom Republike Srbije, Zakonom o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁸ (u daljem tekstu: *Zakon o maloletnicima*), Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija⁹, Zakonom o zaštitniku građana¹⁰, Zakonom o zabrani diskriminacije¹¹.

Takođe, iz člana 5 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava jasno sledi da Konvencija dopušta lišenje slobode lica i van krivičnog konteksta (Starmer, K., 1999: str. 213-382)¹² i stoga je, dokle god ispunjava zahteve zakonitosti, lišenje slobode maloletnog lica radi zaštite njegove vlastite bezbednosti u skladu sa Konvencijom. Mada Konvencija ne definiše ko ima status maloletnog lica, u svetlu evropskih standarda uzima se da je maloletnik svako lice mlađe od osamnaest godina.

Član 5 stav 1 tačka (d) sastoji se od dva odvojena dela. Prvi je „zakonita odluka o lišavanju slobode u svrhu vaspitnog nadzora” a drugi „lišavanje slobode radi dovođenja pred nadležni sudski organ”. Lišavanje slobode prema članu 5 stav 1 tačka (d) mora biti praćeno odgovarajućim zaštitnim merama (bilo da je lišavanje slobode izvršeno na osnovu člana 5 stav 1 tačka (d) ili na osnovu drugih tačaka člana 5 tj. mora zadovoljiti mentalno, emotivno i intelektualno stanje deteta, kao što je mogućnost susreta sa članovima porodice, zaseban i na odgovarajući način opremljen smeštaj sa odgovarajućim osobljem, kao i podrška i pomoć odgovarajuće odrasle osobe u određenom trenutku. Ova vrsta odluke ne mora biti doneta od strane suda. Mogu ih donositi upravni organi ovlašćeni za donošenje takvih odluka. Međutim, maloletnik, ili njegovi/njeni zakonski zastupnici, moraju imati mogućnost pokretanja postupka kojim se zakonitost bilo koje od tih odluka bez odlaganja rešava od strane suda; takav sud mora imati ovlašćenje da naredi oslobađanje ukoliko prитvor nije zakonit. Mada je ovaj deo sačinjen relativno slobodno, Sud zahteva striktnu garancije da će odluka o pritvoru služiti u vaspitne svrhe. Zadržavanje deteta u pritvoru može biti dozvoljeno po ovom delu samo ukoliko je period kratak, i smatra se neophodnim da bi se maloletno lice lociralo i bilo poslato u odgovarajuću vaspitnu ustanovu.

U predmetu *Bouamar protiv Belgije (1988)*, maloletni podnosilac predstavke patio je od teškog poremećaja ličnosti. Uzastopno je zadržavan u pritvoru po zakonu koji je dozvoljavao takav pritvor do najduže 15 dana u očekivanju slanja u odgovarajuću vaspitnu instituciju, a takvu instituciju je bilo nemoguće naći odmah. Tokom perioda od 291 dana, bio je u pritvoru devet puta po najviše 15 dana, što je ukupno iznelo 119 dana. Nikada nije poslat u odgovarajuću vaspitnu instituciju, i nikada nije dobio vaspitni nadzor tokom perioda provedenih u pritvoru. Sud je smatrao (u stavu 50) „da lišavanje slobode opisano u članu 5 stav 1 tačka (d) ne sprečava

5 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (*Pekinška pravila*) usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 40/33 od 29. novembra 1985. godine (A/Rezol/40/33, 29. Novembar 1985).

6 Pravila o zaštiti maloletnika lišenih slobode, usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/113 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/113, 14. decembar 1990).

7 Opšti Komentar broj 10: „Prava dece u maloletničkom pravosuđu”, usvojen od Komiteta za prava deteta 25. aprila 2007. godine na 44 sednici (CRC/C/GC/10).

8 Zakon o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Službeni glasnik RS”, br. 85/2005.

9 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, „Službeni glasnik RS”, br. 55/2014.

10 Zakon o zaštitniku građana, „Službeni glasnik RS”, br. 79/2005 i 54/2007.

11 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik RS”, br. 22/2009.

12 Na primer, član 5 stav 1 dopušta lišenje slobode duševno poremećenih lica.

privremenu meru pritvora koja bi se primenila kao preliminarna za režim vaspitnog nadzora, a da sama ne uključuje bilo kakav vaspitni nadzor. U tim okolnostima, međutim, pritvor/zatvor mora biti brzo izmenjen u stvarnu primenu takvog režima u okruženju (otvorenom ili zatvorenom) koncipiranog za tu svrhu, uz dovoljne resurse". U ovim okolnostima, Belgija je imala obavezu da organizuje odgovarajuće institucionalne objekte koji bi odgovarali zahtevima bezbednosti i vaspitnim ciljevima odgovarajućeg zakona, da bi se zadovoljili zahtevi člana 5 stav 1 tačka (d) Konvencije.

U predmetu *Konjarska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹³⁽⁷³⁾ podnositeljka predstavke koja je, prema članu 25 Zakona o deci iz 1989. bila smeštena u posebno zaštićeni objekat radi sopstvene bezbednosti, pred Evropskim sudom za ljudska prava pritužila se da njeno smeštanje u taj objekat nije predstavljalo „vaspitni nadzor“ u smislu člana 5 stav 1 tačka (d) pa je stoga bilo nezakonito sa stanovišta Konvencije. Procenjujući sve činjenice datog slučaja, Sud je konstatovao da je nalog za lišenje slobode donet u kontekstu dugotrajne istorije napora da se podnositeljki predstavke obezbedi najbolje moguće vaspitanje i staranje kao i da su i nalog za vaspitni nadzor i zahtev za bezbedni smeštaj imali za cilj da se ona nalazi u bezbednom okruženju što je bilo neophodno. Kada je reč o pitanju o tome da li je taj postupak bio u skladu sa članom 5 stav 1 tačka (d), ESLJP je konstatovao da „vaspitni nadzor“ ne treba rigidno poistovećivati sa pojmovima učenja u učionici i da u kontekstu maloletnog lica koje je povereno vlastima na brigu taj pojam mora „obuhvatiti mnoštvo aspekata načina na koji lokalne vlasti ostvaruju roditeljska prava za dobrobit i zaštitu lica o kome je reč“. Evropski sud je proglasio da nema kršenja Konvencije. Naime, podnositelj predstavke se žalila da pritvor ne može biti zakonit po članu 5 stav 1 (d) Konvencije pošto je, iako je još uvek bila maloletnik, prešla starosnu granicu za obavezno obrazovanje. Sud je zaključio da to nije relevantno sve dok je potrebni vaspitni nadzor zaista i pružen. Institucija u koju je podnositeljka predstavke u datom predmetu bila upućena bila je specijalizovani rezidencijalni objekat za decu sa poremećajima u ponašanju. Ona je tamo pohađala nastavu i učestvovala u programima sticanja životnih i socijalnih veština pa je, zahvaljujući svemu tome, Sud zaključio da je mera njenog lišenja slobode „bila sprovedena za potrebe vaspitnog nadzora“ te je stoga bila u skladu sa članom 5 Konvencije.

U predmetu *D.G. protiv Irske* predstavka broj 39474/98 Sud postavlja standarde po pitanju objekta i uslova u kojima vaspitni nadzor treba da se sprovodi i da to može biti osnov koji predstavlja kršenje Konvencije. U navedenom predmetu, podnosilac predstavke se pritužio da je kao maloletnik, sa krivičnim dosijeom i poremećajem u ponašanju, kome je bio neophodan nadzor bio lišen slobode i smešten u kaznenu instituciju (*St Patrick* zatvor u Irskoj). Mada je ovu instituciju irski sud smatrao kao „najmanje nepogodnom“ od svih „neprikladnih“ mogućnosti, podnosilac predstavke je smatrao da to predstavlja kršenje prava garantovanih članom 5 Konvencije. U odnosu na član 5 stav 1 Evropski sud je ispitivao da li se pritvor D.G. može smatrati za privremenu meru koja prethodi režimu vaspitnog nadzora, u okviru značenja člana 5 stav 1 Konvencije. Sud je primetio da je Viši sud produžio pritvor podnosioca predstavke pošto su privremene prostorije za „smeštaj i staranje“ bile u pripremi i trebalo je da budu spremne do 28. jula 1997. godine. Kasniji događaji su pokazali da te prostorije nisu bile sigurne (podnosilac predstavke je pobjegao), a Viši sud je očigledno smatrao da te prostorije nisu odgovarajuće pošto je zatim, u avgustu 1997. godine - 18 dana nakon njegovog oslobađanja, naložio dalji pritvor podnosioca predstavke u *St Patrick*-u. Sud nije smatrao da se

13 (73) *Konjarska v. United Kingdom*, predstavka br. 33670/96, Evropski sud za zaštitu ljudskih prava, 12. oktobar 2000; o tom predmetu nije izveštavano.

u takvim okolnostima pritvor podnosioca predstavke u junu i julu 1997. godine u *St Patrick*-u može smatrati privremenom merom pritvora koja prethodi režimu vaspitnog nadzora. Prva dva naloga za pritvor Višeg suda nisu bila zasnovana ni na kakvom konkretnom predlogu za siguran vaspitni nadzor, a treći je bio zasnovan na predlogu za privremeni smeštaj, koji se u svakom slučaju pokazao i kao nesiguran i kao neodgovarajući, što je neizbežno dovelo do toga da Viši sud izda još jedan nalog za pritvaranje podnosioca predstavke u *St Patrick*. Čak i ako bi se moglo pretpostaviti da je njegov pritvor od februara 1998. godine bio dovoljno bezbedan i vaspitno odgovarajući, on je organizovan više od šest meseci nakon njegovog oslobađanja iz *St Patrick-a* u julu 1997. godine. Sud je prema tome zaključio da je pritvor podnosioca predstavke u kazenoj ustanovi *St Patrick* u periodu između 27. juna i 28. jula 1997. godine predstavljao povredu člana 5 stav 1 Evropske konvencije.

Ova presuda definiše odgovornost država prema maloletnicima čije je poremećeno ponašanje takvo da domaće vlasti smatraju da ne mogu biti ostavljeni na slobodi, ali koji nisu trenutno optuženi za krivično delo niti su osuđeni. Nema slične odredbe koja bi opravdala lišavanje slobode odraslih koji se ponašaju na isti način (slučaj *Ciulla protiv Italije*, 22. februar 1989. godine). Pojedinci - i odrasli i maloletnici - mogu biti lišeni slobode samo ako je zadovoljen jedan od uslova postavljenih u članu 5 stav 1 (a) do (e) Konvencije. Naravno, obično će maloletniku koji je pritvoren zbog krivičnog delovanja pod uslovima člana 5 stav 1 (a) do (c) takođe biti pružen vaspitni nadzor, ali Konvencija to ne zahteva izričito da bi lišavanje slobode bilo zakonito po članu 5 stav 1 Konvencije. Međutim, pošto se članom 5 stav 1 (d) Konvencije dozvoljava lišavanje slobode u okolnostima u kojima ono inače ne bi bilo opravdano i samo je vezano za maloletnike, Sud insistira da se vaspitni nadzor koji ovaj stav zahteva zaista i pruži.

U tom smislu je Evropski sud jasno istakao da je Irska bila pod obavezom da obezbedi odgovarajuće prostorije koje ispunjavaju sigurnosne i vaspitne zahteve koji bi zadovoljili član 5 stav 1 tačka (d) Konvencije. Ako takve prostorije ne postoje, pritvor nije zakonit. U predmetu *D.G. protiv Irske* Sud je naglasio takođe da maloletnik ima pravo na naknadu zbog neosnovanog lišenja slobode a u skladu sa članom 5 stav 5 Konvencije naglašavajući da „svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima utuživo pravo na naknadu”.

Kao posebno pitanje koje se postavlja je pitanje ograničavanja slobode maloletniku prema kome se krivični postupak ne vodi niti je moguće vođenje krivičnog postupka. Sud u presudi *Ićin i ostali protiv Ukrajine* (predstavke 28189/04 i 28192/04) je jasno zauzeo stav po ovom pitanju. Naime dvojica dečaka, starosti 12 i 13 godina, su 31. decembra 2003. godine ukrala nešto hrane i kuhinjskog pribora iz školske kantine. Policija ih je ispitivala 5. januara 2004. i oni su tom prilikom priznali krađu i vratili deo ukradene robe. Posle dva dana pokrenut je krivični postupak povodom te krađe protiv nepoznatih počinitelaca. Sud je naložio da oba dečaka budu pritvorena u domu za maloletnike, jer se smatralo da su u stanju da počine društveno opasna dela kao i da su u stanju da izbegavaju istragu i mešaju se u istragu. Dečaci su ostali 30 dana u pritvoru. Krivični postupak protiv dvojice dečaka prekinut je 26. aprila 2004. budući da su bili u uzrastu u kome još nije mogućna krivična odgovornost. Odlučujući o primeni obaveznih vaspitnih mera, sud je presudio da je dovoljno upozoriti obojicu dečaka.

Razmatrajući pitanje povrede člana 5 stav 1 Evropski suda je primetio da su ukrajinske vlasti privede dvojicu dečaka kao svedoke suda u krivičnom predmetu pokrenutom protiv nepoznatih počinitelaca, iako je u to vreme već bio ustanovljen identitet počinitelaca, pošto su obojica priznali delo i vratili deo ukradene robe. Odluka da se oni zadrže u pritvoru nije, kako izgleda, bila doneta u vezi sa bilo kojom svrhom navedenom u članu 5 stav 1 tačka (c) „u

slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju”. Dok su dečaci boravili u pritvoru nije preduzeta nikakva istražna radnja, a krivični postupak protiv njih započet je tek dvadeset dana pošto su pušteni na slobodu, mada s obzirom na svoj uzrast, nisu mogli biti krivično odgovorni. Pored toga, maloletnički pritvorski centar u kome su bili smešteni ne može se smatrati mestom „vaspitnog nadzora”, kako je to predviđeno članom 5 stav 1 tačka (d) kako bi se lišenje slobode moglo smatrati zakonitim. Sam taj objekat je centar za privremenu izolaciju maloletnika, uključujući tu i one koji su počinili krivično delo. Na osnovu materijala predmeta koji je predložen Evropskom sudu čini se da dvojica dečaka nisu učestvovala ni u kakvim obrazovnim aktivnostima tokom svog boravka u toj jedinici. Iz tih razloga, njihov pritvor ne spada ni u dopustive izuzetke shodno članu 5 stav 1 tačka (d). Budući da nije dokazano da se u ovom slučaju može primeniti ijedan drugi izuzetak shodno članu 5 stav 1 Evropski sud je zaključio da su dvojica dečaka bila pritvorena proizvoljno, čime je prekršen član 5 stav 1.

Ova presuda je dobar primer koji daje odgovor na važno pitanje lišavanja slobode dece odnosno maloletnika. Ovom presudom se jasno ukazuje da država može lišiti maloletnike slobode samo ukoliko to čini iz jednog od razloga navedenih u članu 5 stav 1 Konvencije. Taj spisak je iscrpan. U okolnostima slučaja, *Ičin i ostali protiv Ukrajine*, to je značilo da su dečaci ili morali biti lišeni slobode po osnovu člana 5 stav 1 tačka (c) *ili da*, ako to nije slučaj, odnosno ako se prema njima ne vodi krivični postupak, budu smešteni u ustanovu koja će im pružiti „vaspitni nadzor” u skladu sa članom 5 stav 1 (d). *I u jednom i u drugom slučaju pritvor mora da bude: a) zakonit, b) u jasno određene svrhe, c) neophodan i d) srazmeran*. Dečaci o kojima je reč nisu bili u uzrastu za koji je u Ukrajini moguća krivična odgovornost, pa prema tome nisu mogli da budu optuženi za bilo koje krivično delo, što znači da ne spadaju u opseg člana 5 stav 1 tačka (c). Uzrast u kome je moguća krivična odgovornost znatno se razlikuje među zemljama-članicama Saveta Evrope i to Sud uvažava, tako da je u konkretnom slučaju Ukrajina prekršila domaći zakon. Potom je Evropski sud, *ex proprio motu*, odlučio da ispita ovaj slučaj sa stanovišta člana 5 stav 1 tačka (d) koji dopušta lišavanje slobode maloletnika u okolnostima u kojima odrasla lica ne bi mogla biti lišena slobode odnosno lišenje slobode maloletnika prema kojima se ne vodi krivični postupak (niti je takav krivični postupak moguć). Suštinski element lišenja slobode, shodno navedenoj odredbi, jeste svrha a to je vaspitni nadzor, koji mora biti praćen odgovarajućim obrazovnim merama. U ovom slučaju Sud je ustanovio da pritvor ne ispunjava nijedan od navedenih kriterijuma, te je s tih razloga došlo do kršenja člana 5 Konvencije.

U svakom slučaju svi međunarodni instrumenti ukazuju da posebnu pažnju treba obratiti na način na koji se postupa prema „prtvorenoj deci“, s obzirom na njihovu posebnu ranjivost (Stevanović, I, Banić, M., 2006 str. 24-28). Praktične mere za zaštitu prtvorene dece preporučene su u mnogim instrumentima Saveta Evrope, a posebno u Preporuci CM/Rec(2008)11 o Evropskim pravilima za maloletne učinioce krivičnih dela koja podležu sankcijama ili merama, ili u standardima Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT).¹⁴ Imajući navedeno u vidu od država se zahteva da moraju uložiti posebne napore da bi se izbeglo prtvoravanje maloletnih lica. Međunarodni organi koji se bave zaštitom prava deteta veoma su kritički nastrojeni prema primeni prtvora i nastoje da pronađu načine da se on svede na najmanju meru (Vujić, N., Stevanović, I., 2005: str. 53).

14 Standardi CPT (CPT/inf/E (2002) 1, Rev 2009 na veb-stranici <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>).

Takođe, ni pitanja o tome da li deca treba da budu pritvorena s punoletnim licima nije nimalo novo. U nekim slučajevima, kao što su oni u kojima se radi o sasvim maloj deci, može biti u njihovom najboljem interesu da ne budu odvojena od pritvorenog roditelja, što važi i za slučajeve dece pritvorenih imigranata koja ne treba da budu odvojena od porodice. Nekoliko zemalja-članica Saveta Evrope veruje u to da u velikim retko naseljenim oblastima, izuzetno može biti u najboljem interesu deteta da bude pritvoreno u objektu za punoletna lica (čime se olakšavaju posete roditelja koji mogu stanovati i nekoliko stotina kilometara daleko, na primer). Međutim, u takvim slučajevima potrebna je izuzetna budnost zatvorske uprave da bi se sprečilo da odrasla lica zlostavljaju ili negativno utiču na maloletna lica. Međutim, Komitet Ujedinjenih nacija za prava deteta zauzeo je veoma jasan stav o tom pitanju, na osnovu člana 37.c Konvencije o pravima deteta i preporuci Saveta Evrope CM/Rec (2008)11 takođe se navodi da maloletnici ne treba da budu pritvoreni u ustanovama za odrasle, već u ustanovama koje su posebno projektovane i organizovane za njih.

3. Mere obezbeđenja prisustva maloletnika u krivičnom postupku i Zakon o maloletnicima

U poslednjih petnaestak godina Republika Srbija je intenzivirala napore u reformi sistema maloletničkog pravosuđa i unapređenju prava dece lišene slobode u skladu sa ratifikovanim konvencijama i međunarodnim standardima. Inače, do lišenja slobode maloletnika u sistemu maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji, moguće je, pored ostalog, i u cilju sprečavanja neispunjenja procesnih obaveza od strane maloletnika, obezbeđivanjem njegovog prisustva u krivičnom postupku, a s ciljem otpočinjanja krivičnog postupka. U skladu sa tim *Zakonom o maloletnicima* predviđena je i dužnost svih procesnih subjekata, a pre svega okrivljenog maloletnika, da se odazove pozivu organa postupka. U slučaju da se pozvani subjekti ne odazovu pozivu, zakonodavac je prevideo mogućnost primene „prinudnih radnji“, u cilju obezbeđivanja prisustva procesnih subjekata i nesmetano vođenje krivičnog postupka.

U ovome radu pojmove „ograničenje i lišenje slobode maloletnika“ razmatraćemo sa aspekta mera kojima se obezbeđuje prisustvo maloletnika i nesmetano vođenje krivičnog postupka, a preko instituta: dovođenja, zadržavanja, privremenog smeštaja maloletnika i pritvora prema maloletniku.

3.1. Dovođenje maloletnika kao mera za obezbeđivanje prisustva

Dovođenje je represivna mera kojom se obezbeđuje prisustvo maloletnika u krivičnom postupku. Dovođenjem se maloletniku ograničava sloboda kretanja, na taj način što se prinudno sprovodi na određeno mesto, gde će privremeno boraviti. Maloletnik kome je određeno dovođenje ima status lica lišenog slobode.

O meri lišenja slobode prema maloletniku odmah se usmeno obaveštavaju nadležni javni tužilac za maloletnike i sudija za maloletnike, roditelj, usvojilac ili staralac, odnosno ovlašćeno službeno lice. Nakon dovođenja osumnjičenog maloletnika nadležnom sudiji za maloletnike, nadležnoj liniji rada za suzbijanje maloletničke delinkvencije, dostavljaju se kopije spisa koje su predate sudiji i javnom tužiocu za maloletnike prilikom dovođenja istog (krivična prijava ili izveštaj kao dopuna krivične prijave podnete protiv nepoznatog učinioca krivičnog dela, izveštaj o lišenju slobode i privođenju koji mora biti potpisan od strane sudije za maloletnike kome je doveden maloletnik).

Kada se maloletnik dovodi od strane policije, tu meru sprovode službena lica organa unutrašnjih poslova u civilnoj odeći vodeći računa da to čine na neupadljiv način, u nastojanju da se maloletnik dodatno ne stigmatizira (Škulić, M., 2011: str. 333).

3.2. Lišavanje slobode maloletnika u prekrivičnom postupku

Do lišavanje slobode maloletnika može doći u prekrivičnom ili u krivičnom postupku. Lišavanje slobode maloletnika u prekrivičnom postupku može biti kratkotrajno i ono se vrši od strane policijskih službenika da bi se maloletnik sproveo javnom tužiocu za maloletnike, odnosno sudiji za maloletnike.

Pored kratkotrajnog lišavanja slobode, prema Zakoniku o krivičnom postupku¹⁵ postoje i dva vida zadržavanja: 1) do 48 časova i 2) zadržavanje na mestu izvršenja krivičnog dela do 6 časova.

3.3. Zadržavanje maloletnika do 48 časova

Prema Zakonu o maloletnicima maloletnik se od strane policijskih službenika ne može zadržati do 48 sati (čl. 61 ZM), već se taj vid zadržavanja može primeniti - odrediti samo od strane javnog tužioca za maloletnike koji donošenje i uručenje rešenja o zadržavanju maloletnika može poveriti i predstavnicima policije, a imajući u vidu odredbe Zakonika o krivičnom postupku gde se mera zadržavanja od strane policije ne može primentiti više ni prema punoletnim licima. Na ovakvom stavu insistiraju pojedini teoretičari, poput prof. Škulića, ali se u praksi maloletnik prevashodno sprovodi sudiji za maloletnike, tj. ovlašćeno službeno lice Ministarstva unutrašnjih poslova, kada oceni da postoji neki od razloga za određivanje pritvora, dužno je da maloletnika bez odlaganja sprovede sudiji za maloletnike, te da prilikom dovođenja obavesti sudiju o razlozima i vremenu lišenja slobode maloletnika. Ukoliko je sprovođenje maloletnika lišenog slobode trajalo duže od osam časova, službeno lice policije je dužno da sudiji za maloletnike takvo zakašnjene posebno obrazloži, o čemu će sudija za maloletnike sačiniti belešku, odnosno zapisnik koji će sadržati i izjavu maloletnika lišenog slobode o vremenu i mestu lišenja slobode (Škulić, M., 2011: str. 334).

3.4. Zadržavanje maloletnika na mestu izvršenja krivičnog dela

Zadržavanje maloletnika na mestu izvršenja krivičnog dela ne predstavlja pravo lišenje slobode, već je ono u funkciji obezbeđenja dokaza, iako se na taj način licu ograničava sloboda kretanja. Ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova imaju pravo da lica zatečena na mestu izvršenja krivičnog dela upute javnom tužiocu ili da ih zadrže na mestu izvršenja krivičnog dela do njegovog dolaska, ako bi ta lica mogla da daju podatke od velike važnosti za krivični postupak i ako je verovatno da se njihovo ispitivanje kasnije ne bi moglo izvršiti ili bi se znatno odugovlačilo i imalo druge poteškoće. Cilj upućivanja, odnosno zadržavanja na mestu izvršenja dela je prikupljanje obaveštenja koja će moći da se koriste u krivičnom

15 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

postupku. Međutim, zadržavanje lica na mestu izvršenja krivičnog dela nekada je i neophodno za pravilno vršenje uviđaja, odnosno prikupljanja podataka o promenama koje su nastale na mestu događaja i može trajati do šest časova.

Zadržavanje maloletnika na mestu izvršenja krivičnog dela kao mera ograničavanja slobode maloletnika izvršava se od strane policijskih službenika na isti način kao i prema punoletnim licima.

3.5. Lišavanje slobode maloletnika u krivičnom postupku

Pod lišenjem slobode maloletnika u krivičnom postupku, a na osnovu *Zakona o maloletnicima* podrazumeva se: 1) privremeno smeštanje maloletnika u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, stavljanje maloletnika pod nadzor organa starateljstva, odnosno njegov smeštaj u drugu porodicu, kao i mera pritvora maloletnika. Mera privremenog smeštaja maloletnika može se posmatrati i kao mera protektivnog karaktera koju izriče sudija za maloletnike u pripremnom postupku a u cilju izdvajanja maloletnika iz sredine u kojoj živi s ciljem pružanja pomoći maloletniku, ali ona može predstavljati procesnu alternativu pritvoru kako u pripremnom postupku, tako i u toku trajanja glavnog pretresa (Škulić, M., 2011: str. 334).

3.6. Privremeni smeštaj maloletnika

Privremeni smeštaj maloletnika predstavlja jedan od vidova mera protektivnog karaktera prema maloletnicima ali i oblik ograničenja slobode kretanja, odnosno lišenja slobode maloletnika u krivičnom postupku, u skladu sa *Zakonom o maloletnicima*. Sudija za maloletnike može doneti rešenje da se maloletnik, u toku pripremnog postupka, privremeno smesti u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, da se stavi pod nadzor organa starateljstva ili da se smesti u drugu porodicu (u daljem tekstu: mera privremenog smeštaja maloletnika), ako je to potrebno radi izdvajanja maloletnika iz sredine u kojoj je živio ili radi pružanja pomoći, nadzora, zaštite ili smeštaja maloletnika (čl. 66 st. 1 ZM). Ovaj vid lišenja slobode maloletnika ne predstavlja krivičnu sankciju. Privremeni smeštaj maloletnika služi kao procesna alternativa u odnosu na pritvor, koji predstavlja najtežu meru za obezbeđenje prisustva maloletnika u krivičnom postupku. Sa druge strane svrha ove mere može biti usmerena i na zaštitu maloletnika, ali može da doprinese i obezbeđenju prisustva maloletnika tokom krivičnog postupka. Pritvor se određuje samo ako se ovom merom ne može postići svrha zbog koje se maloletnik lišava slobode (čl. 67 st. 1 ZM).

Mere „privremenog“ smeštaja nisu vremenski određene zakonom, što može predstavljati i problem jer pojedine od njih podrazumevaju i ograničenje slobode kretanja maloletnika te je u tom smislu posebno potrebno imati u vidu da je postupak prema maloletnicima hitan, pa u tom smislu i ovaj vid smeštaja ne sme predugo da traje (Perić, O., 2007: str. 138).

Kao mera obezbeđenje prisustva maloletnika može se primeniti i prema mlađem i starijem maloletniku. S obzirom na prirodu ove mere tj. njen dvostruki karakter, postoje dve grupe shvatanja o tome da li vreme provedeno u prihvatilištu ili sličnoj ustanovi, treba da se uračuna u trajanje vaspitnih mera zavodskog karaktera. Prema jednoj grupi shvatanja, vreme koje je provedeno na izdržavanju ove mere treba uračunati u trajanje krivičnih sankcija, jer se radi o

jednom od vidova lišenja slobode te je treba uračunavati u trajanje vaspitne mere upućivanja u vaspitnu ustanovu, vaspitno-popravni dom ili izrečenu kaznu maloletničkog zatvora ako neka od tih sankcija bude izrečena (Perić, O., 2007: str. 138). Prema drugoj grupi shvatanja, mera privremenog smeštaja maloletnika ne predstavlja meru lišenja slobode i ne može se uračunati u trajanje krivičnih sankcija prema maloletnicima (Knežević, S., 2010: 164-165).

Protiv odluke kojom se određuje privremeni smeštaj maloletnika žalbu mogu da ulože u roku od 24 časa maloletnik, roditelj, usvojlac, odnosno staralac, branilac i javni tužilac za maloletnike. O podnetoj žalbi odlučuje veće za maloletnike prvostepenog suda i žalba ne odlaže izvršenje rešenja. Troškovi smeštaja maloletnika isplaćuju se unapred iz budžetskih sredstava i ulaze u troškove krivičnog postupka. U toku postupka pred sudom, predsednik veća ili veće za maloletnike može doneti rešenje o meri privremenog smeštaja maloletnika, u smislu člana 66 *Zakona o maloletnicima*, a može i ukinuti rešenje koje je o tome ranije doneto. Na predlog lica iz člana 94 stav 2 ovog zakona, odnosno na predlog organa starateljstva, druge porodice, zavoda ili ustanove u kojoj se krivična sankcija izvršava, veće za maloletnike suda koji je sudio u prvom stepenu može posebnim rešenjem izmeniti odluku o podmirivanju troškova smeštaja i ishrane maloletnika u zavodu ili ustanovi, odnosno troškova nastalih izvršenjem vaspitnih mera posebnih obaveza, pojačanog nadzora u drugoj porodici ili pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika.

Opšta tendencija u maloletničkom krivičnom pravu je da se unapredi normativni sistem mere privremenog smeštaja maloletnika, ali još više da se stvore objektivni uslovi u praksi za njenu primenu u Republici Srbiji. Nažalost to još uvek nije slučaj i sudije za maloletnike su veoma ograničene u smislu korišćenja mere privremenog smeštaja maloletnika kao „alternativne“ pritvoru jer nisu stvoreni uslovi za njenu primenu u praksi pa mera „pritvora“ koja u sistemu maloletničkog pravosuđa treba da predstavlja „izuzetak“, odnosno gde sam zakon insistira na njenoj izuzetnosti predstavlja pravilo kada govorimo o postojanju razloga kada je na osnovu *Zakonika o krivičnom postupku* moguće i neophodno odrediti meru pritvora.

3.7. Određivanje pritvora prema maloletniku u krivičnom postupku kao mera obezbeđenja prisustva

Pritvor predstavlja najtežu meru za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku i nesmetano vođenje krivičnog postupka, kojoj se pristupa tek ako se drugim merama ne može obezbediti njegovo prisustvo i može je odrediti samo sud. Pritvorom se okrivljeni, privremeno lišava slobode i zatvara u vreme pokretanja i vođenja krivičnog postupka, a pre donošenja pravnosnažne osude. Pritvor se po svojoj pravnoj prirodi razlikuje i od ostalih vidova lišenja slobode, kao npr. mera zadržavanja lica na mestu izvršenja krivičnog dela, odnosno hapšenje lica, gde se uglavnom ograničavaju samo pojedini segmenti lične slobode, dok se pritvorom lična sloboda ograničava u svojoj ukupnosti.

U skladu sa međunarodnopravnim standardima predviđena je i mogućnost određivanja pritvora maloletniku, prema kome se vodi krivični postupak. S tim da bi pritvor trebao da predstavlja poslednju meru za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. Pritvor, koji predstavlja meru za obezbeđenje prisustva okrivljenog, je izuzetna, vanredna mera državne prinude i ima naročitu izuzetnost u postupku prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. U postupku prema maloletnicima ne postoji tzv. obavezni pritvor – on je ovde uvek

fakultativan što proističe iz formulacije odredbe. člana 67 stava 1 *Zakona o maloletnicima* gde se navodi: „Izuzetno, sudija za maloletnike može odrediti da se maloletnik stavi u pritvor“. Pritvor je u postupku prema maloletnicima supsidijaran, jer ga sud ne može izreći ni u jednoj situaciji u kojoj je opravdan ukoliko najpre nije pokušano izvršenje neke od mera privremenog smeštaja maloletnika iz člana 66 stav 1 *Zakona o maloletnicima*, koje se primenjuju ukoliko je neophodno izdvajanje maloletnika iz sredine u kojoj živi ili radi pružanja pomoći, nadzora, zaštite ili smeštaja (Perić, o. 2007: str. 139). Dakle, tek ako sudija za maloletnike oceni da nema uslova da se određena svrha postigne merom privremenog smeštaja, može maloletniku odrediti pritvor, odnosno tek onda kada se obezbeđenje prisustva maloletnika u krivičnom postupku ne može obezbediti nekom drugom blažom merom (Škuljić, M., 2011: str. 335).

Za određivanje pritvora prema maloletniku potrebno je da postoji opšti i jedan ili više posebnih osnova za određivanje pritvora. Opšti osnov za određivanje pritvora je postojanje osnovane sumnje da je određeno lice izvršilo krivično delo. Osnovi po kojima se pritvor prema maloletniku može odrediti imajući u vidu odredbe čl. 211 st. 1 tač. 1-4. *Zakonika o krivičnom postupku* su:

1. ako se okrivljeni krije, ako se ne može utvrditi njegova istovetnost, ili u svojstvu optuženog očigledno izbegava da dođe na glavni pretres, ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bekstva,
2. ako postoje okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni uništiti, sakriti, izmeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog dela ili ako osobite okolnosti ukazuju da će ometati postupak uticajem na svedoke, saučesnike ili prikrivače,
3. ako osobite okolnosti ukazuju da će okrivljeni u kraćem vremenskom periodu ponoviti krivično delo ili dovršiti pokušano ili da će učiniti delo kojim pretili
4. ako je za krivično delo propisana kazna zatvora preko deset godina, odnosno kazna zatvora preko pet godina za krivično delo sa elementima nasilja, ili mu je presudom prvostepenog suda izrečena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a način izvršenja ili težina posledice izvršenog krivičnog dela su doveli do uznemirenja javnosti koje može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka (Perić, O., 2007: str. 139).

Odluku o određivanju pritvora prema maloletniku donosi sudija za maloletnike, na osnovu predloga javnog tužioca za maloletnike i po službenoj dužnosti. Pre donošenja odluke, sudski organ je dužan da, u prisustvu branioca, sasluša okrivljenog o razlozima za određivanje pritvora. Sudska odluka kojom se pritvor određuje se donosi u formi rešenja. Rešenje o određivanju pritvora sadrži zakonom propisane elemente: ime i prezime lica koje se pritvara, krivično delo za koje se okrivljuje, zakonski osnov za pritvor, vreme na koje je određen pritvor, vreme hapšenja, pouku o pravu na žalbu, obrazloženje osnova i razloga za određenje pritvora, službeni pečat i potpis sudije koji određuje pritvor.

S obzirom da se pritvorom u velikoj meri ograničavaju prava okrivljenog, međunarodno-pravnim aktima i pozitivnim pravom naše zemlje predviđena su pravila koja propisuju i ograničenje trajanja pritvora. Prema članu 31 Ustava Republike Srbije i članu 210 *Zakonika o krivičnom postupku* trajanje pritvora treba da se svede na najkraće vreme. Pritvor može trajati

dok se ne postigne svrha zbog koje je bio određen i ukida se čim prestanu zakonski osnovi zbog kojih je određen, ukoliko istekne rok na koji je određen, ako se postupak obustavi i kada se donese presuda.

Dužina pritvora prema maloletniku ograničena je određenim formalnim rokovima njegovog maksimalnog trajanja (Škulić. M. 2011: str. 139). Pritvor u krivičnom postupku prema maloletnicima može biti najduže mesec dana u pripremnom postupku i može se produžiti za još mesec dana odlukom veća za maloletnike, ukoliko za to postoje opravdani razlozi. Nakon završetka pripremnog postupka, odnosno od trenutka podnošenja predloga za izricanje krivične sankcije, pritvor prema starijem maloletniku može da traje najduže do šest meseci, a prema mlađem maloletniku najduže četiri meseca. Trajanje pritvora ograničeno je i od momenta izricanja vaspitnih mera zavodskog karaktera i kazne maloletničkog zatvora i iznosi šest meseci.

U slučajevima produžavanja pritvora u skladu sa članom 67 st. *Zakona o maloletnicima*, veće za maloletnike je dužno da svakih mesec dana ispita da li postoje razlozi za pritvor i da donese rešenje o ukidanju ili produžavanju pritvora. Ako prvostepena odluka kojom je izrečena vaspitna mera upućivanje u vaspitno-popravni dom i kazna maloletničkog zatvora bude ukinuta pritvor prema maloletniku u ponovljenom postupku može trajati do šest meseci od dana ukidanja prve pobijane odluke.

Vreme provedeno u pritvoru, kao i svako drugo lišenje slobode u vezi sa krivičnim delom, uračunava se u trajanje izrečene vaspitne mere upućivanja u vaspitnu ustanovu, upućivanja u vaspitno-popravni dom i kaznu maloletničkog zatvora. Trajanje pritvora se računa od dana i časa lišenja slobode što je potvrđeno i odlukom Vrhovnog kasacionog suda po zahtevu za zaštitu zakonitosti od strane javnog tužioca za maloletnike KZZ 69/2012.

U pogledu svih ostalih pitanja u vezi sa pritvorom prema maloletnicima, primenjuju se odredbe opšteg krivičnog postupka, odnosno odredbe *Zakonika o krivičnom postupku*. Maloletnik se, po pravilu, smešta u pritvorsku jedinicu odvojeno od punoletnih lica. Međutim, ako sudija za maloletnike proceni da to ne bi bilo u interesu njegove ličnosti, on može odrediti da maloletnik bude u pritvoru zajedno sa punoletnim licem, koje na njega ne bi štetno uticalo. Maloletnici u pritvoru treba da budu odvojeni i od lica koja su pravnosnažno osuđena za izvršena krivična dela, od lica za koje postoji osnovana sumnja da su izvršila krivično delo u povratu, kao i od lica suprotnog pola.

Po pravilu, maloletnom licu u pritvoru neophodno je pružiti i odgovarajuću psihosocijalnu pomoć i podršku, odnosno omogućiti pristup obrazovnim programima. Takođe, maloletnom licu treba garantovati i sadržajne aktivnosti i programe koji bi poslužili unapređenju i održavanju njegovog zdravlja i samopoštovanja, razbijanju njegovog osećaja odgovornosti i podsticanju stavova i sposobnosti koji će mu pomoći u razvijanju njegovog potencijala kao člana društva. Na istom se posebno insistira u odlukama Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.¹⁶

16 Videti predmet: *Konjarska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br . 33670/96, Evropski sud za zaštitu ljudskih prava, 12. oktobar 2000. godine.

Nažalost u praksi u pritvorskim jedinicama gde se trenutno smeštaju maloletnici potrebno je unaprediti kapacitete, a i sam normativni okvir u smislu jasnog preciziranja. O navedenom posebno moraju voditi računa i sudije za maloletnike kada se odlučuju da izreknu meru pritvora prema maloletnicima jer u okružnim zatvorima često postoji nemogućnosti formiranja posebnih odeljenja za maloletnike, a realizacija navedenih programa, ako ih i ima, veoma je otežana zbog nedostatka ljudskih i adekvatnih prostornih kapaciteta. Sudija za maloletnike i inače prema pritvorenim maloletnicima ima ista ovlašćenja koja po *Zakoniku o krivičnom postupku* pripadaju sudiji za prethodni postupak u pogledu punoletnih pritvorenika, ali posebno mora uzeti u obzir svojstva ličnosti i potrebe svakog maloletnog pritvorenika (Škulić, M., 2011. str. 336).

Zaključak

Na nivou međunarodnog prava razvijeni su mnogobrojni standardi o pravima maloletnih lica lišenih slobode, na čemu počivaju i Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta.¹⁷ Kako je jasno navedeno u *Smernicama* br. 19. i 20, „pravna sredstva“ koja podrazumevaju lišenje slobode, u kakvom god da su obliku primenjena, treba u najvećoj mogućoj meri da budu izbegnuta i mogu predstavljati samo krajnju meru, koja se koristi za najkraći mogući rok i koja je ograničena na teške slučajeve.¹⁸ To je životno značajna pravna obaveza, insistiraju *Smernice*.

Imajući navedeno u vidu osnovni cilj bio nam je da ukažemo da primena mera za obezbeđenje prisustva maloletnika u krivičnom postupku mora da bude: a) zakonita, b) u jasno određene svrhe, c) neophodna i d) da navedene mere obezbeđenja moraju da budu srazmerne. To se posebno odnosi na određene mere pritvora i neophodnost poštovanja osnovnih standarda kada se ova mera primenjuje prema maloletnicima. Njena izuzetnost u zakonodavnom okviru u Republici Srbiji nažalost ne obezbeđuje i „izuzetnost“ u njenoj primeni, pa mere privremenog smeštaja maloletnika koje imaju primat na nivou zakona u praksi predstavljaju „izuzetak“, a pritvor pravilo. Na navedeno je posebno ukazao i Komitet za prava deteta u Srbiji u svojoj Preporuci br. 37, a povodom drugog i trećeg alternativnog periodičnog izveštaja o primeni Konvencije o pravima deteta u Republici Srbiji (2008-2014) gde izričito stoji: „da Republika Srbija treba da nastavi i intezivira rad na obezbeđenju pune primene standarda maloletničkog prava, obezbedi primenu mera alternativnih rešenja umesto pritvora, sprovodi dosledno obuku profesionalaca koji rade u oblasti maloletničkog pravosuđa, ojača preventivne programe i osigura sprovođenje postojećih zakona.“ Naravno važno je ukazati da se sudije za maloletnike vrlo restriktivno odlučuju za izricanje ove mere ali i da je neophodno u praksi stvoriti uslove za primenu njenih alternativa, kao i uslove da se ona izvršava po standardima na kojima insistira Evropski sud za ljudska prava u Strazburu koji podrazumevaju pružanje odgovarajuće psihosocijalne pomoći i podrške maloletniku u pritvoru, pristup obrazovnim programima, kao i pristup programima koji bi poslužili unapređenju i održavanju maloletnikovog zdravlja i sposobnosti koji će im pomoći u razvijanju njihovog potencijala kao prihvaćenih članova društva.

17 Usvojene 17. novembra 2010. na 1.098. zasedanju zamenika ministara Saveta Evrope - Redigovana verzija od 31. maja 2011.

18 Preporuka Komiteta ministara Rec (2008)11, stav 59.1.

Literatura

1. Banić, M. (2016) „Žalbeni mehanizmi u ustanovama za izvršenje zavodskih vaspitnih mera i kazne maloletničkog zatvora“, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*, br. 1. str. 137-148.
2. Vujić, N., Stevanović, I. (2005) „Pravosuđe po meri deteta pre, za vreme i po okončanju sudskih postupaka u Smernicama komiteta ministara Saveta evrope o pravosuđu po meri deteta“, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*, br. 1. str. 43-76.
3. Knežević, S. (2010) *Maloletničko krivično pravo*, Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
4. Perić, O. (2007) *Komentar zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* (drugo, dopunjeno izdanje), Beograd: „Službeni glasnik“.
5. Stevanović, I., Banić, M. (2006) “Monitoring mechanisms in juvenile justice places where children are deprived of their liberty”, *Strani pravni život*, br. 4. Beograd: Institut za uporedno pravo. str. 21-38.
6. Starmer, K. (1999) *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights (Evropsko pravo ljudskih prava: Zakon o ljudskim pravima iz 1998. i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava)*, London: Legal Action Group.
7. Škulić, M. (2011) *Maloletničko krivično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu & „Službeni glasnik“.

Relevantni domaći i međunarodni instrumenti

1. *Konvencija o pravima deteta*, „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br. 15/90.
2. *Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta*, usvojene 17. novembra 2010. na 1.098. zasedanju zamenika ministara Saveta Evrope - Redigovana verzija od 31. maja 2011.
3. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (*Pekinska pravila*) usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 40/33 od 29. novembra 1985. godine (A/Rezol/40/33, 29. novembar 1985).
4. Pravila o zaštiti maloletnika lišenih slobode, usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/113 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/113, 14. decembar 1990).
5. *Opšti Komentar broj 10: „Prava dece u maloletničkom pravosuđu“*, usvojen od Komiteta za prava deteta 25. aprila 2007. godine na 44 sednici (CRC/C/GC/10).

-
6. Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014
 7. *Zakon o maloletnim učionocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005.
 8. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija*, „Službeni glasnik RS“, br. 55/2014.
 9. *Zakon o zaštitniku građana*, „Službeni glasnik RS“, br. 79/2005 i 54/2007.
 10. *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Službeni glasnik RS“, br. 22/2009.
 11. Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006.

Measures for Securing Juvenile's Presence in Criminal Proceedings

Summary

The authors show in this paper that measures for securing juvenile's presence in criminal proceedings must be imposed in such a way as to be a) lawful, b) enforced for a clearly defined purpose, c) necessary and d) they also maintain that those presence-securing measures must be proportionate. This applies, in particular, to the measure of detention when ordered against persons under the age of full legal responsibility. The authors insist that the legislative framework of the Republic of Serbia provides that the measure of detention should be imposed by way of exception, even though the fact of the matter is that its exceptionality has not been ensured with regard to its imposition. Consequently, the measures of temporary placement of juveniles, which take precedence as far as the law is concerned, are an "exception" in practice, whereas ordering detention is a rule.

Regardless of the way in which those measures are enforced, they should be avoided as much as possible and used only as a last resort and for the shortest possible period of time. Similarly, it should always be remembered that although juveniles may be deprived of liberty pursuant to the law, all their rights must be guaranteed to them when their liberty is restricted or when they are deprived thereof.

Key words: juveniles, deprivation of liberty, detention, alternatives to detention

19 Ivana Stevanović, Senior Research Fellow and Director of the Institute of Criminological and Sociological Research.

20 Nenad Vujić, Director of Judicial Academy.